

Sprehodi po knjižnem trgu

Maja Murnik

Iztok Tomazin in Tomo Virk: *Naveza*.

Ljubljana: Beletrina, 2024.

Gore, ta "čarobno lep, a neizprosen svet", žarijo v ospredju te knjige in so njeno véliko prizorišče – amfiteater ne le preizkušenj telesa in duha, temveč tudi čudovitih, globokih doživetij. Alpinistična in prijateljska naveza Virk-Tomazin pa v njej ne opisuje le svojih skupnih plezalnih dogodivščin, temveč se loteva še drugih tém – prijateljstva, etike, literature, duhovnosti, transcendence, staranja, časa, smisla alpinizma in življenja nasploh. Da so te teme zastavljene ambiciozno in preiščljeno, pokaže že bežen pogled na poklicno pot obeh avtorjev: Izток Tomazin je širši javnosti poznan kot zdravnik, gorski reševalec, alpinist, himalajec, literat in avtor več knjig, Tomo Virk pa je univerzitetni profesor na Oddelku za primerjalno književnost in literarno teorijo na Filozofski fakulteti, raziskovalec in avtor več znanstvenih knjig, alpinist, nekdanji vrhunski smučar, nagrajen esejist in član SAZU; na koncu knjige sta dodani njuni impresivni biografiji.

V zadnjih nekaj letih je pri nas izšlo več knjig z alpinistično tematiko, ki so jih napisali vrhunski slovenski alpinisti, recimo *Alpinist* Silva Kara, *Objem na vrhu sveta* Marije in Andreja Štremflja, *Kristali sreče* Andreja Štremflja, *Igra in biseri* Bogdana Biščaka, *Tista lepa leta* Rada Kočevarja, roman *Skozi trave oblakov* Milana Romiha idr. V večini teh knjig je v ospredju avtobiografska tematika, se pravi opisi alpinističnih poti njihovih avtorjev, bolj ali manj prevetreni z opisi iskanja in spoznanja smisla ... Naj posebej

omenim *Objem na vrhu sveta* zakoncev Štremfelj, kjer se prav tako kot pri Virkovi in Tomazinovi knjigi srečujemo z dvojnimi avtorstvom. Večino snovi v knjigi zakoncev Štremfelj predstavlja odprava na Everest in njun skupni vzpon nanj, kar opisujeta izmenično vsak s svoje perspektive; nekaj prostora posvečata tudi svoji skupni življenjski in plezalni poti. V tej natančno odmerjeni dramaturgiji vrhunec predstavlja doseženi vrh Everesta in dejanje iz naslova.

Naveza ne skriva literarnih ambicij njenih avtorjev. Že to, da sta avtorja dva in ne en sam, kaže na vrsto vprašanj in odločitev, ki jih morata (deloma skupaj, torej kot naveza, deloma pa vsak sam pri sebi) že vnaprej vsaj za silo razrešiti in nato sproti razreševati skozi pisanje: kako organizirati dokumentarno in literarno snov; o čem pisati in na kakšen način; kako se uigrati za skupni cilj, a obenem ohranjati samostojnost, individualnost vsakega od njiju.

Besedilo gradita dva pripovedovalca, ki se med seboj izmenjujeta, s tem pa se izmenjujeta tudi dve perspektivi na neki dogodek, na skupno doživetje, pa tudi dve razmišljanji o izbrani tematiki. Pripoved vsakega od njiju je grafično ločena z različno pisavo in s simbolom na začetku vsakega odlomka (sova modrosti za Virka in Asklepijeva palica, okoli katere se ovija kača, za Tomazina), vendar pri tem ne gre za dosledno izmenjavanje enega in drugega. Tako med obema pripovedovalcema nastaja svojevrsten dialog, skozenj pa vznika nekakšna napetost, ki ni zgolj posledica luknjičavosti in selektivnosti spomina, temveč še bolj različnih pogledov, izkušenj in osebnosti.

Napetost pripovedovanja raste pred bralcem tudi drugače, z zgoščanjem in – na drugih mestih – raztezanjem časa. Tako se na primer uvodno poglavje oziroma sam začetek knjige prične na skorajda filmski način, *in medias res*, ter se nadaljuje s kratkimi rezi, z izrazito montažo, hitrim in uravnoveženim skiciranjem situacije, misli, občutij. Uvodni kratki dialog pod steno, v katerem gre za Virkovo drobno računico, s katero se želi izogniti plezanju najtežjega raztežaja smeri kot prvi v navezi, je – kot se izkaže – značilen dialog te naveze. Uživanje v travah na robu stene Bele peči v tržiškem koncu, ki sledi pozneje, ima podoben učinek kot Proustove magdalenice: prestopimo v preteklost, na začetek; v tolminsko vojašnico, kjer sta se pripovedovalca, sovrstnika, spoznala med služenjem vojaškega roka v JLA.

Skozi oči vsakega od njiju v nadaljevanju v pretežno kronološkem vrstnem redu spremljamo njune mesece v JLA ter ilegalna (nočna) doživetja v gorah; nato začetke skupnega plezanja, ki jim sledijo vse težji vzponi, odprava v ZDA in Kanado, prvenstvene smeri, koraki k sanjam; vzponi in

padci vseh vrst ... V njuni družbi potujemo v slovenske in ameriške stene, kjer izkušamo različne poudarke, vidike in doživetja, včasih začinjene s humorjem. Predvsem pa se skozi knjigo ves čas vleče rdeča nit njune naveze: sprva plezalske in nato vse bolj tudi prijateljske. Iskreno pišeta tudi o kočljivih situacijah, o strahovih in o svojih slabih dneh.

Stvarni opisi plezanja naveze v steni se izmenjujejo z refleksivnimi in esejističnimi pasažami. Tako opisom popolne zbranosti in osredotočenosti med plezalnim vzponom, kjer je plezalčev svet zožen na nekaj metrov okrog sebe, telo in duh – če je vse, kot mora biti – poravnana v neločljivo enost, jezikovna komunikacija med plezalcema pa enostavna, skrčena na nekaj kratkih povelj (kajti med vzponom se vse bistveno dogaja onstran jezika), sledijo poglobljena razmišljanja o doživljanju, o knjigah, o individualizmu in altruizmu, o relativnosti časa med padcem, o presežni razsežnosti alpinizma, če naštejemo le nekaj tem.

Knjigo z lahkoto berejo tudi bralci, ki niso posvečeni v svet gora; avtorja namreč sproti razlagata elemente plezalno-alpinistične ture, žargon, plezalne tehnike in posebnosti gibanja v stenah, pa tudi take reči, kot sta pomen in funkcija preklinjanja. Mestoma se zdi, da svet okrog sebe opisujeta na podoben način, kot je Viktor Šklovski v razpravi *Umetnost kot postopek* zapisal za postopek potujevanja, s katerim pisatelj preseže avtomatizirane zaznave in neko stvar prikaže, kot bi jo videl prvič, iz spremenjenega zornega kota, s čimer bralca usmeri k temu, da to stvar zazna drugače. Svet doživetij v gorah namreč nastaja vsakič sproti; avtorja nas na primer opozorita tudi na vidik avtorstva pri plezanju prvenstvene smeri: to je namreč ustvarjalno dejanje, avtorski podpis alpinista oziroma naveze, ki kot prva, "odkar svet stoji", zariše namišljeno linijo prek stene. Tudi v *Navezi* Tomazin in Virk opisujeta nekaj svojih prvenstvenih vzponov in pri tem prikažeta razmišljanje plezalca pri takšnem kreativnem in pogumnem, a tudi težavnem in negotovosti polnem dejanju.

Njuna naveza funkcionira včasih na humoren način, kot nekakšna napol zares, napol za hec igra, ki jo kot obvezen ritual pogosto preigravata pod steno, sploh v zrelejših letih. Tomo toži in si izmišljuje izgovore, da ne bi vstopila v steno; kaže kronično čemer in nejevoljen obraz, dejansko zaskrbljen, da ni dovolj pripravljen, prijatelju ne bi želel biti v preveliko breme, ne bi mu rad pokvaril lepega dne. Iztok prevzame vlogo odločnejše in trdnejše, motivirajoče polovice, ki se zaveda, da bo Tomo na izstopu (na svoj način) vesel in zadovoljen. Njun odnos doseže obrat in novo uravnoteženje, ko se na vihnem morju vlogi zamenjata in je Virk tisti, ki postane odgovorni motor te "naveze".

A ne le dialektika naveze, druží ju tudi podoben pogled na smisel alpinistične dejavnosti. Ta zanju nikakor ne tiči v samopotrjevanju ali iskanju adrenalina, temveč v njem vidita presežnost; pa tudi globljo simboliko, ki se kaže skozi alpinistovo pot udejanjanja povezanosti s prvobitno naravo. Virk alpinizem primerja z vrhunsko literaturo, kajti v obeh se razkriva neizrekljivo. Neubesedljivo je, a silovito doživeto. Tomazinovo doživljanje alpinizma pa je dvojno, prepletajoče se; poleg športnega momenta v njem sluti obet povezanosti s prvobitno naravo, ki ga neskončno presega, a je hkrati njen del. Pri tem izhaja bolj iz tradicije budizma in jogijske filozofije.

Pripovedovalca se med seboj ne ločita le po tipografiji, temveč tudi po drugačnem slogu pisanja. Tako Virk, ki je v alpinizmu resno zagrizel prek Tomazinove iniciacije in kako desetletje pozneje, opisuje svojo intenzivno začetno predanost alpinizmu, ki jo primerja z gorečnostjo zaljubljenca, celo s seksualnim vznemirjenjem. Začetki plezanja so sicer vselej zanimivi in posebni, intenzivnejši kot pozneje, ko je svet v nekem smislu že odčaran. Virkovi opisi začetkov in kmalu zatem plezalnih vrhuncev (v športnem pogledu) so nekako racionalizirani, celo redkobesedni, kot bi zreli pripovedovalec le s težavo obujal spomin na tisti "nekoč"; ali še bolje, kot bi bil tisti "nekoč" tako onkraj jezika in v čistem območju nejezikovnega, silovitega doživljanja, za katerega se zdi vsaka beseda že vnaprej izpraznjena in odveč. Prejkone med vrsticami opisuje boje s sabo, napredek in dvig na višji nivo. Izrazito skromen je, zamolčuje svoje uspehe; raje samokritično piše o sebi, o svojih strahovih, skrbih in dvomih, kot o svojem dejanskem mojstrstvu. Bolj kot težke smeri, ki jih je preplezal na ameriškem kontinentu, zadovoljen omenja, da je tam dobil idejo za esej o religiozni razsežnosti alpinizma ...

Predvsem Virku uspe napraviti razliko med svojimi mladimi plezalskimi leti tudi v samem slogu oziroma načinu pripovedovanja: prej je več akcije, manj razmišljanj in razglabljanj. Jezik je trši, opisi so ostri, stavki krajši. V nadaljevanju knjige pa se razživi, v slogovnem pogledu piše bolj sproščeno, tudi lahkotneje menja pripovedovalske lege, veliko uporablja samoironijo; zapade v krize, preganjata ga pomanjkanje časa in težave s koleni. Ves čas pa iz njega veje nekakšna tiha intenzivnost.

Če je Virkov pripovedovalec v osnovi bolj racionalen in refleksiven, pa je Tomazinov mnogo bolj pesniški, pogosto zanesen, slog je posejan s preciznimi metaforami in sugestivnimi prispodobami. Še zmeraj pa je tudi stvaren, ko se njegovo navdušenje nad čarobnostjo gora (in neviht – natančneje: gre za soobčutji *tremendum et fascinans*) izmenjuje s samoopazovanjem in rezoniranjem. Pri njegovem pripovedovalcu ne opazimo takšnega razvoja kot pri Virkovem (pri katerem je mogoče zaznati

celo sledi *Bildungsromana*, kajti Virkov pripovedovalec proti koncu knjige postaja zrelejši, bolj refleksiven, tudi resigniran); zdi se, da je Tomazinov pripovedovalec ves čas rahlo lebdeč, brezkompromisno zaljubljen v žarenje gora in doživetij, neumorno iščoč njihovo intenzivno ter zahtevno lepoto. Obdarjen je z neustavljivo energijo, z drznim poletom želja, a tudi on s sledjo rahle resignacije ob koncu knjige, kajti oba, vsak na svoj način, se pričneta spraševati o staranju in načinih sestopanja.

Tomazin tudi zaključí knjigo z lirično, melanholično, a čudovito in v času odtekajočo podobo večera. Prav na koncu knjige je pesem; na koncu je torej mesto, ki ga lahko ubeseduje le poezija z vsemi svojimi zamolki, tišinami in belimi lisami. Grafična postavitev verzov tako kaže proti svetlu, ki je onkraj ubesedljivega, ki je zakrit s tančico negotovosti, kaj bo prinesla prihodnost. Obenem pa je tudi metafora njune celotne alpinistične poti, kajti pri tej dejavnosti se največ zgodi onstran besed, jezik skuša to loviti naknadno.

Če Virk zapiše več poglobljenih refleksij, ki sežejo v globino (pri tem recimo pogrēšam razlago, zakaj je njegov mladostni vzornik Klement Jug v njegovih očeh skozi natančnejše branje in raziskovanje izgubil svojo avro), pa se Tomazin nekaterih poglavij loti na svojstven, literarni način. Eno takih je recimo poglavje *Barve*, ki ga oblikuje glede na nekaj barv, ki so "obarvale" občutenje kake situacije ali preživetega dneva v gorah. Postopek je zanimiv in izviren; kazalo bi ga še bolj razvijati, še več delati s takšnim pesniškim kontrastiranjem, še bolj raziskovati v to smer. Naj se ob tem spomnim njegove nedavne, delno avtobiografske (a tudi žanrsko sinkretične) knjige *Na meji: tihotapske in druge mejaške zgodbe od Karavank do Himalaje*, ki prav tako temelji na nadvse originalnem konceptu: zgodbe pripovedujejo o različnih vrstah mej, o njihovem (ne)prečkanju in razlogih za to.

Med knjigami z alpinistično tematiko *Naveza* zanesljivo izstopa. Ne le da seže onstran pripovedovanja o plezalnih dosežkih, v ospredju so odnos med soplezalcema v daljšem časovnem obdobju, dinamika naveze, skupne točke, razhajanja in dopolnjevanja. V ozadju se izrisuje globoka refleksija o smislu udejstvovanja v gorah, o lepotah in nevarnostih, o simboliki in etiki vzpona, o barviti paleti doživljanj in čustev tam gor, o prisotnosti in predanosti. Pred bralcem je iskreno pisanje, ki obravnava vzpone in sestope prijateljske naveze skozi življenje, z odprtim koncem, v katerega je projicirana želja po skupnem vzponu v Čopovem stebru v Severni triglavski steni, želja, za katero ne vemo, ali se jima bo uresničila ali ne in ki ostaja "simbol še neuresničenega, nedoseženega, nedoživetega".